

УДК 069.29-056.2 (477)(045)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-17-125-154>

**FORMATION OF INCLUSIVE SPACE IN THE
INSTITUTIONS OF SOCIAL MEMORY OF UKRAINE**

**ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ В
ІНСТИТУТАХ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ**

Тетяна Курченко,

*кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри
історії та*

документознавства,

E-mail: t.kurchenko@ukr.net,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2704-6482>

Researcher ID:

https://www.researchgate.net/profile/Tetiana_KurchenkoGoogleScholar:

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=ENMK6KEAAAAJ&hl=uk&oi=sra>

Національний авіаційний

університетпроспект

Любомира Гузара, 1, м. Київ,

Україна, 03058

Tetiana Kurchenko,

*Ph..D. in Historical Sciences,
Associate Professor of the
Department of History and*

Records Management

E-mail: t.kurchenko@ukr.net,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2704-6482>

Researcher ID:

https://www.researchgate.net/profile/Tetiana_KurchenkoGoogleScholar:

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=ENMK6KEAAAAJ&hl=uk&oi=sra>

National Aviation

University, 1, Liubomyra Huzara

ave., Kyiv, Ukraine, 03058

ABSTRACT

The article is devoted to the formation of an inclusive space in the institutions of social memory of Ukraine, to the creation of equal access opportunities to the historical and cultural heritage for people with special needs and groups of the population with

limited mobility. It is noted that at the beginning of the 21st century. Ukrainian society finally came to understand the value of every person, talked about barrier-free and inclusive environment in education, culture, state structures, urban planning, etc. This conscious desire of Ukraine for European values and democracy was enshrined in a number of legislative acts, national programs and projects. The author emphasizes that as of January 1, 2020, there were about 2.7 million people with various types of disabilities in Ukraine. Russia's military aggression against Ukraine and hostilities led to the disability of a certain part of military personnel and the civilian population, which significantly exacerbated the problem of their access to the historical and cultural heritage and cultural environment today and in the future.

In order to find out the state of formation of an inclusive environment in archival, library and museum institutions, the author of the article analyzed the websites of 9 Central state archival institutions and 24 regional archives, 13 library institutions of national and national importance, 24 regional universal scientific libraries, 7 museum institutions of national importance and 19 regional local history museums of Ukraine. It was found that among the named institutions of social memory, archives have best adapted their websites to the needs of people with visual impairments, museum institutions have placed on their information resources the largest number of materials for people with disabilities and have significant developments regarding the forms and methods of work with inclusive the audience. For library institutions, the most convenient platform for organizing work with a special audience is inclusive reading rooms and library hubs. The author also investigated the problems of physical accessibility of the premises of socio-cultural institutions for people with disabilities and the organization of scientific and practical training of employees of libraries, museums and archives to create a barrier-free environment in institutions.

The achievements of social memory institutions regarding the formation of spaces of inclusion, despite the identified problems and

shortcomings, are highlighted in the article, testify to the turning of society in the face of the problems of people with disabilities, the spread of ideas of barrier-freeness among employees of socio-cultural institutions.

Keywords: *institute of social memory, archive, museum, library, inclusive space, barrier-free, people with special needs, less mobile population groups.*

Постановка проблеми. Історико-культурна спадщина кожного народу лежить в основі національної ідентифікації громадян, є підґрунтям його єдності, стійкості перед історичними викликами, ментальним середовищем усіх освітніх і культурних процесів. Держава, згідно з Конституцією, має забезпечити вільний і безперешкодний доступ до культурної спадщини, що зберігається в інститутах соціальної пам'яті: архівах, музеях, бібліотеках, усім категоріям громадян без залежності від їх віку, статі, фізичних та інших особливостей. Сьогодні для України проблема доступу людей з особливими потребами до культурного надбання нації набуває надважливого значення через умови повномасштабної війни росії проти України, метою якої є руйнація національної ідентичності українців, знищення документальних свідочтв її історії та культури. Ще одним фактором необхідності побудови безбар'єрного суспільства в Україні є постійне зростання частки людей з інвалідністю серед населення держави. Станом на 01 січня 2020 року, в Україні 2,7 млн. осіб мають інвалідність, у тому числі 163,9 тис. дітей (Офіційний вебсайт Міністерства соціальної політики України, 2022). 80 % серед них – це люди працездатного віку і, на жаль, кількість таких людей в умовах війни буде зростати. Головною проблемою для цієї категорії населення є рівний доступ до всіх можливостей сучасної цивілізації, починаючи від пересування містом і закінчуючи доступом до інформації, освіти і культурних надбань нації.

Розуміння актуальності створення безбар'єрного суспільства з рівними правами доступу до культурної спадщини усіх громадян прийшло з усвідомленням важливості для українців європейських цінностей і курсом країни на євроінтеграцію. Поступово концепція безбар'єрності в Україні була втілена в ряді нормативних актів, зокрема у Законі «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» № 876-ХІІ від 21 березня 1991 р. (1991), викладена у Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» (2021), Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2021 р. № 883-р «Про затвердження плану заходів на 2021 і 2022 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» (2021), Указі Президента України від 3 грудня 2021 р. № 533/2020 «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні» (2021) та ін. Національна стратегія опирається на провідні документи щодо створення безбар'єрного простору, зокрема Конвенцію про права осіб з інвалідністю, ратифіковану Законом України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI (2009), Європейську соціальну хартію (переглянуту), ратифіковану Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V (2006), Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1976, ратифіковано в Україні 1999), міжнародну ініціативу «Партнерство Біарріц» тощо.

Одними із очікуваних результатів реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні є забезпечення можливостей людям з інвалідністю та іншим маломобільним групам населення «отримувати інформацію у найзручніший спосіб...та...отримати рівні умови та можливості для культурного (мистецького) та/або креативного вираження, провадження культурної діяльності; доступу до культурних послуг, культурних цінностей, культурної

спадщини та інформації про них (Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, 2021). Урядові нормативні документи орієнтують усі соціокультурні інституції держави на реалізацію ідей безбар'єрності, забезпечення соціальної інтеграції тим особам, хто цього потребує через певні фізичні, ментальні або інші особливості, відкриття рівного і вільного доступу до інформаційних ресурсів суспільства.

Основою сучасної концепції діяльності інститутів соціальної пам'яті є людиноцентризм, орієнтація на потреби і реалізацію прав людини. Ця лінія залишається незмінною, незважаючи на несприятливі умови роботи архівних, бібліотечних та музейних установ в останні роки. В умовах 2-літніх обмежень і локдаунів під час епідемії COVID-19, військової агресії росії проти України, починаючи з 2014 р., і повномасштабної війни з 24 лютого 2022 р. інститути соціальної пам'яті розпочали реалізацію державної стратегії по формуванню інклюзивного простору в кожній конкретній установі. Колективи архівів, бібліотек, музеїв нині докладають значних зусиль до організації безбар'єрного доступу до своїх інформаційних ресурсів, перезавантажують та оптимізують свою діяльність, повертаючись обличчям до людей, дещо обмежених у можливостях реалізації свого права на доступ до історико-культурної спадщини. Кожна із установ шукає свої шляхи і форми організації доступу до інформації які вона може запропонувати цій соціальній групі людей. Узагальнення першого досвіду формування безбар'єрного середовища в інститутах соціальної пам'яті є надзвичайно актуальним. Хтось побачить в ньому нові можливості і цікаві форми роботи, якась установа знайде однодумців і партнерів для формування спільних проєктів, колективи ряду інституцій замисляться над можливістю такої діяльності. Головне – діяти і усвідомлювати, що в демократичному суспільстві, до якого ми прагнемо, немає місця дискримінації за будь-якими ознаками. Діяльність у цьому напрямку дозволить інститутам соціальної пам'яті не

лише подолати бар'єри доступу людей з інвалідністю та інших уразливих груп до історико-культурної спадщини України, але й відкриє нові можливості спілкування та взаємодії в громаді, допоможе розвивати архіви, бібліотеки і музеї як простори соціального діалогу й просвітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми формування інклюзивного простору в інститутах соціальної пам'яті все більше привертає до неї інтерес практичних працівників соціокультурних установ та науковців.

Наразі на державному рівні робиться багато кроків, що б привернути увагу суспільства до проблем безбар'єрності, донести до населення актуальність ідей інклюзії. З метою поглиблення розуміння формування безбар'єрного простору в усіх сферах життя, його завдань, принципів дії, технологій в Україні в 2022 р. було випущено і презентовано широкому загалу «Довідник безбар'єрності» (2022). Спочатку він був випущений в електронному форматі, а восени з'явився в друкованій версії, зокрема і шрифтом Брайля. Електронна і друкована версії довідника містять QR- коди, що відсилають до перекладу жестовою мовою та аудіоверсії книжки.

Нині найбільш глибоко і повно проблема організації роботи із людьми з особливими потребами піднімається в контексті формування для них відповідного освітнього середовища. Над проблемами безбар'єрності в освіті сьогодні плідно працює багато авторів, зокрема О. Заярнюк (Заярнюк, 2015), А. Колупаєва, С. Єфімова, Л. Савчук (Колупаєва & Єфімова, 2010; Колупаєва & Савчук, 2011; Колупаєва, 2012), Перхун (Перхун, 2018), О. Попова та С. Киричок (Попова & Киричок, 2018), З. Шевців (Шевців, 2017) та ін. Досліджуючи проблему безбар'єрності в освітньому середовищі науковці тим чи іншим чином торкаються питань налагодження спільної роботи з інститутами соціальної пам'яті, створення спільних програм, координації діяльності.

Одними з перших проблему формування адаптованих вебсайтів в українських архівах і музеях в 2014 та 2016 рр.

дослідила група київських дослідників на чолі з доктором історичних наук, професором І. Тюрменко і виклала в монографії «Соціально-етичні основи збереження цифрової історико-культурної спадщини» (Тюрменко & Рогожа, 2017). В подальшому цей аспект досліджень знайшов відображення в колективній монографії «Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти» (2020).

Останнім часом науковці, що працюють в контексті бібліотечної діяльності звернули увагу на проблему формування безбар'єрного доступу до бібліотечних фондів. Зокрема, це питання знайшло відображення в публікаціях М. Боболович (Боболович, 2020), В. Геменчука (Геменчук, 2022), С. Кравченко та О. Шматько (Кравченко & Шматько, 2022) І. Тюрменко та Л. Халецької (Тюрменко & Халецька, 2020). Різні аспекти формування інклюзивного простору в українських музеях розглядалися в науково-практичних виданнях різних років «Музей: менеджмент і освітня діяльність» (2009), «Демократія та права людини. Кращі практики інклюзії 2020 (Зіненко & Ясеновська, 2020), Т. Курченко (Курченко, 2017), Ж. Паскал (Паскал, 2021), В. Решетнік (Решетнік, 2019), Л. Халецька (Халецька, 2020) та інших авторів. Регулярно проблема інклюзії в музейних закладах піднімається на сторінках інформаційного порталу «Музейний простір» (Prostir. Museum), де знаходять відображення кращі інклюзивні практики республіканських та регіональних музейних осередків, звіти про роботу науково-практичних конференцій на інклюзивну тематику, матеріали тренінгів та семінарів тощо.

Разом з тим, наукових робіт, які б узагальнювали досвід набутий українськими інститутами соціальної пам'яті щодо створення безбар'єрного доступу до інформаційних ресурсів установ, формування вебсайтів адаптованих до потреб людей з інвалідністю, ґрунтовного аналізу цікавих форм інклюзивної роботи в архівах, бібліотеках, музеях на сьогоднішній день недостатньо. Отже, проблема організації безбар'єрного доступу

до історико-культурної спадщини в інститутах соціальної пам'яті України є актуальною, цікавою, але недостатньо розробленою у науковій літературі.

Мета статті полягає в узагальненні досвіду формування інклюзивного середовища в архівних, бібліотечних та музейних установах України та наданні рекомендацій з його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками термін «інклюзія» набуває все більшого поширення в Україні. Інклюзія, або дослівно, включення, є системою запобігання дискримінації і, відповідно, потрібна скрізь і для будь-яких вразливих груп населення. Потрібна вона і у сфері доступу до документальної історико-культурної спадщини, що має розглядатись під кутом зору забезпечення демократичних прав людини в державі. Розглядаючи інклюзію в широкому сенсі й визнаючи потребу в ній різних цільових груп, автор статті робить акцент на людях з різними видами інвалідності (зору, слуху, руху, ментальними розладами тощо) через те, що дії суспільства щодо включення цієї групи часто стають лакмусовим папірцем інклюзивного ставлення в цілому. Критеріями інклюзивності виступають участь, доступність, підвищення спроможностей та забезпечення сталості процесів. З огляду на це, створення інклюзивного середовища в архівах, бібліотеках і музейних установах є багатоаспектною проблемою. Безбар'єрність досягається за рахунок наявності у соціокультурного закладу вебсайту адаптованого до людей з особливими потребами; фізичної доступності архівних, бібліотечних та музейних установ для маломобільних людей з різними видами інвалідності; наявності в практичній роботі закладів спеціальних форм інформаційної, освітньої, культурної діяльності, орієнтованих на людей з особливими потребами; забезпечення підготовки фахівців з інклюзивної роботи в інститутах соціальної пам'яті, налагодження комунікації і плідних контактів із різними громадськими фондами, органами влади, соціального забезпечення тощо.

Вирішення цих і інших завдань дозволить українським архівним, бібліотечним і музейним установам реально стати учасниками формування безбар'єрного суспільства в Україні, повернутись обличчям до усіх громадян, їх інформаційних і соціокультурних потреб.

Для з'ясування готовності соціокультурних установ України працювати над вирішенням проблеми формування безбар'єрного доступу до історико-культурної спадщини, наявності певного досвіду роботи з маломобільними групами населення та людьми з особливими потребами, автором даної статті було здійснено моніторинг діяльності архівних, бібліотечних та музейних закладів загальнодержавного та обласного значення. Серед архівних установ було переглянуто вебсайти центральних державних архівів (9 установ станом на липень 2022) та архівів областей України (24 установи, в тому числі і евакуйованих архівів Луганської та Донецької областей), серед бібліотечних закладів – вебсайти закладів національного та загальнодержавного значення (13 установ) і всіх обласних універсальних наукових бібліотек (24 установи), серед музейних осередків для дослідження було обрано вебсайти 7 провідних національних музеїв (Національний музей історії України, Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, Дніпровський Національний історичний музей імені Дмитра Яворницького, Національний музей Тараса Шевченка, Національний музей історії України у Другій світовій війні, Національний музей Голодомору-геноциду, Мистецький арсенал) та краєзнавчих музейних установ обласного значення (19 установ: Київська, Чернігівська, Харківська, Дніпропетровська, Львівська області таких музейних установ не мають). Певний обсяг інформації було отримано від перегляду сторінок відповідних закладів в соціальній мережі Фейсбук. Свого часу авторка статті була членом моніторингової групи, що вивчала доступ до історико-культурної спадщини України через вебсайти архівних і музейних установ в 2014 та 2016 рр. Зібраний для монографії

(Курченко, 2017) матеріал дозволив порівняти сьогоднішній стан роботи українських архівних та музейних установ з людьми з особливими потребами із більш раннім періодом їх діяльності.

Як вже зазначалось, однією із складових організації безперешкодного доступу до інформаційних ресурсів соціокультурних установ є наявність вебсайту, адаптованого до потреб осіб з особливими потребами. Такої допомоги в першу чергу потребують люди з різними порушеннями зору. В Україні точної офіційної статистики щодо кількості людей з повною або частковою втратою зору немає, за неофіційними даними, – це приблизно 100 тисяч людей, з них понад 10 тисяч – діти (Офіційний вебсайт фундації 03:00., 2022). Для таких осіб вкрай важливим є наявність на головній сторінці вебсайту установи спеціальної функції для слабкозорих. Про це сигналізує позначка у вигляді людського ока на головній сторінці вебсайту, що вказує на його адаптацію до потреб людей із різними порушеннями зору. Натискання на відповідний символ дає можливість користувачеві змінювати величину літер, вибирати рівень контрастності тексту, колір шрифту повідомлення і тла документу.

Дослідження показало, що найкраще до потреб людей з різними проблемами зору адаптовано вебсайти архівних установ України. Станом на липень 2022 р. функцію для слабкозорих громадян мають вебсайти 7 Центральних державних архівів і вебсайт Державної архівної служби України. Із 24 вебсайтів обласних державних архівів 16 мають функцію для людей з порушенням зору і 1 вебсайт надає можливість збільшення шрифту при відсутності спеціальної позначки. Це складає 71 % від усіх вебсайтів державних архівів областей. До порівняння, у 2014 р. лише 14 % вебсайтів державних обласних архівів мали таку функцію, а в 2016 р. таких сайтів було 36 %. (Тюрменко & Рогожа, 2017: 113).

Вебсайти бібліотечних та музейних установ адаптовані до користування аудиторією з порушеннями зору набагато

гірше. Спеціальні символи для людей із слабким зором розміщено лише на 1 вебсайті бібліотеки національного значення (Національна бібліотека України для дітей) і на 3 вебсайтах обласних універсальних наукових бібліотек (далі ОУНБ) (Вінницької, Одеської та Рівненської областей). Це не означає, що інші бібліотечні заклади зовсім не удоступнюють свої вебсайти для людей з порушеннями зору. До прикладу, Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека частину матеріалів сайту супроводжує аудіогідом, але інформація про це знаходиться десь на боковій панелі вебсайту і не відразу кидається у вічі. Житомирська ОУНБ має на вебсайті окремий сервіс для людей із проблемами зору і слуху, окремий віртуальний інклюзивний читальний зал, але знайти його серед матеріалів вебсайту доволі непросто.

Вебсайти музейних установ України із числа 7 знакових національних музеїв у 4 випадках містять функцію для людей із вадами зору і слуху. Це вебсайти Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків, що займає провідне місце серед українських музейних закладів по створенню безбар'єрного доступу до музейних колекцій, Національного музею Голодомору-геноциду, що свого часу реалізував проєкт «Доступний сайт-доступний музей» (містить аудіоекскурсії, екскурсію жестовою мовою, що адаптована до людей з вадами слуху і має розділ «Доступність»), Національного музею історії України (наявний аудіогід по музею, деталізований опис експозиції та окремих музейних предметів) та музею «Мистецький арсенал» (розділ «Доступність»). Серед названих вебсайтів особливо виділяється інформаційна платформа Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків. В 2019 р. за підтримки Українського культурного фонду (далі УКФ) музей створив новий вебсайт відповідно до міжнародних стандартів інклюзивного ІТ-дизайну. Вебсайт забезпечує зручний доступ до контенту користувачам з інвалідністю (зір, слух, рух, інтелект, сенсорні, а також комплексні порушення) українською та англійською мовами.

Серед зручностей сайту – можливість збільшення шрифту, налаштування кольорової схеми та контрастності, наявність альтернативних текстів (вербальних описів) до всіх візуальних складових (для зчитування за допомогою скрін-рідерів), коректне структурування контенту, що сприяє легкій навігації зі скрін-рідером. Вебсайт є комфортним для людей із сенсорними порушеннями, коли жодний ефект (звук, відео, анімація, блимання тощо) не запускається без команди користувачів. Для людей із порушеннями моторики працює опція управління та навігації вебсайтом винятково за допомогою клавіатури (Офіційний вебсайт Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків, 2021).

Серед 19 обласних краєзнавчих музеїв лише вебсайт Кіровоградського обласного музею має меню доступності для слабкозорих і два музеї – Луганської та Сумської областей мають на головній сторінці розділ «Інклюзія», що надає повну інформацію про всі види послуг для людей з особливими потребами. Інформація подана там є вже дещо адаптованою до сприйняття людьми із певними проблемами з зором. В 2014 і в 2016 рр. на вебсайтах краєзнавчих музеїв обласного значення функція для людей з порушеннями зору була повністю відсутня (Тюрменко & Рогожа, 2017: 133).

Одночасно із адаптацією вебсайтів інститутів соціальної пам'яті до потреб осіб із різними видами інвалідності, визначальним критерієм їх безбар'єрності є наявність інформації щодо організації інклюзивних практик в кожній конкретній установі та інформаційного контенту документів, виставок, експозицій тощо. Варто зауважити, що саме цей критерій найкраще реалізується через вебсайти інститутів соціальної пам'яті і свідчить про наявність і тяглість такої діяльності. До прикладу, вебсайти 7 із 13 бібліотек національного та загальнодержавного рівня містять інформацію про різні форми роботи із людьми з особливими потребами, 12 із 24 ОУНБ інформують користувачів про наявність таких послуг. Так, це може бути підбірка інклюзивної

літератури з фондів бібліотеки із детальним описом; корисні гіперпосилання на вебсайти державних структур, організацій, та благодійних фондів, що забезпечують роботу із соціально незахищеним населенням в області; інформація про роботу хабів, інклюзивних читальних залів, клубів безбар'єрності, а також новини їх поточної діяльності.

Музейні установи першими серед інших інститутів соціальної пам'яті розгорнули роботу серед людей з особливими потребами і налагодили інформавання про свій досвід. Засвідчуємо, що всі досліджені музейні заклади національного рівня сьогодні мають власний досвід роботи із особливою аудиторією, 12 із 19 краєзнавчих музеїв областей також активно працюють в зоні інклюзії та інформують про наявність інклюзивних клубів із майстер-класами, театральних музейних студій, досвід виготовлення і використання тактильних копій музейних предметів, інклюзивних квестів, лекторіїв жестовою мовою, роботу з дітьми з різними видами інвалідності тощо.

Реалізація доступу до інформаційного контенту фондів зібрань інститутів соціальної пам'яті реалізується через розширення можливостей онлайн-контакту користувачів з документальними зібраннями архівів і бібліотек, музейними пам'ятками. Розміщення на вебсайтах установ пошукового апарату до інформаційних фондів, анотованих реєстрів архівних описів, архівних довідників, комплексів оцифрованих документів, електронних бібліотек, баз даних, онлайн виставок, створення віртуальних читальних залів та інших сервісів уможлиблює вільний доступ до історико-культурної спадщини в режимі 24/7 для всіх користувачів, і особливо для маломобільних груп населення. Проблема створення віддаленого доступу до документів інститутів соціальної пам'яті є окремим напрямом досліджень і не може детально розглядатись в рамках даної статті. Принагідно зауважимо, що проблемами віддаленого доступу до фондів архівів, бібліотек та музейних установ активно займаються такі фахівці як

Л. Божук, В. Банах, Т. Білушак, Г. Боряк, Н. Вовк, В. Гавриш, Л. Дубровіна, Ж. Мина, І. Отамась, Н. Пасмор, М. Палієнко, Ю. Половинчак, Є. Прокопенко, І. Тюрменко, А. Хромов, Л. Халецька та багато інших авторів.

Ще одним важливим критерієм формування інклюзивного простору в інститутах соціальної пам'яті є фізична доступність установ. Маломобільна людина з інвалідністю навряд чи зважиться на відвідування закладу не ознайомившись з умовами доступу до нього. З огляду на це, інформація про умови доступу до приміщень установи, читальних і виставкових залів, абонементу в обов'язковому порядку має бути розміщена на вебсайтах архівів, бібліотек, музеїв. Таке інформування особливо важливе в музейній сфері, адже музейні форми роботи передбачають більш тісний контакт аудиторії з музейними предметами, функціонування в музейних осередках офлайн-клубів, гуртків, що потребують особистої присутності в музеї. Участь маломобільних груп населення в освітній і культурній діяльності музейного закладу передбачає створення певних зручностей: комфортних під'їздів до музею, наявності стоянки автотранспорту з місцями для інвалідів, пандусів для заїзду людей на візках в установу, широких дверних прорізів і ліфтів для пересування осіб з інвалідністю, спеціально обладнаних туалетних кімнат тощо. Викликом в організації території інклюзії в бібліотеках, музеях і архівах є той факт, що зазвичай такі установи розміщуються в архітектурних спорудах, що є пам'ятками культури і охороняються законом. Це виключає втручання в їхні конструкцію та вигляд і потребує складніших рішень.

На жаль, українські музейні установи не до кінця розуміють взаємозалежність наявності такої інформації на вебсайті із рівнем безбар'єрності установи. Значок людини в інвалідному візочку на вебсайтах світових музеїв промовисто свідчить про те, що установа є дружньою до людей з інвалідністю і має всю потрібну їм інфраструктуру. Серед усіх досліджених вебсайтів національних і обласних краєзнавчих

музеїв автору статті пощастило знайти лише декілька ресурсів, де б така інформація була присутня і легко читалася. Так, Національний музей історії України в роки Другої світової війни має на вебсайті окремий розділ для відвідувачів з малою мобільністю, де розміщено наказ по музею про порядок супроводу співробітниками музею осіб з маломобільних груп, схеми доступу до музейних залів для людей на візках, місцезнаходження кнопок допомоги інвалідам, наявність інших зручностей. Надзвичайно дружнім до людей з інвалідністю є вебсайт Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків: музей надає всю наявну інформацію про зони доступності в музеї для інвалідів і базові зручності для них. Рівненський і Тернопільський обласні краєзнавчі музеї також надають на сайтах вичерпну інформацію про наявність пандусів, кнопок виклику відповідальних працівників. Полтавський краєзнавчий музей ділиться на сайті планами на реконструкцію музейного простору, зокрема майбутньою схемою облаштування спеціалізованих санвузлів, розміщенням стікерів на поручнях сходів з рельєфними позначеннями, вказівниками напрямків доступності, новою нумерацією залів, в тому числі і шрифтом Брайля, сучасним технічним рішенням будівництва похилих підйомники, пандусів, створенням елементів смарт-музею. А от від інших музеїв таку інформацію вдалося отримати лише в ході особистого листування з ними через сторінки Фейсбуку. Співробітники Житомирського, Запорізького, Одеського музеїв мусили визнати, що попри широкий діапазон роботи із особливою аудиторією, поки що їх заклади не дуже доступні для людей з інвалідністю через відсутність фінансів на переобладнання сходів, відсутність ліфтів. В деяких випадках в музейних закладах створюються окремі зони обмеженої доступності, що в цілому не вирішує проблеми. Навіть така потужні музейні установи як Національний музей Історії України та Національний музей Тараса Шевченка мають проблеми із доступністю приміщень для людей на візках. Отже, українська музейна спільнота в міру

своїх можливостей намагається вирішити проблему фізичної доступності власними силами, але для глобального покращення ситуації потрібні мир, державне фінансування реконструкції музеїв, залучення спонсорів.

Бібліотеки також мають певні проблеми із фізичною доступністю до своїх приміщень. Зазвичай сучасні бібліотечні заклади налагоджують «живу» комунікацію із користувачами через бібліо-хаби, сучасні інтерактивні простори. Вони є зручною формою долучення маломобільних груп населення до інформаційних ресурсів бібліотек в офлайн-форматі, але при умові що хаб є фізично доступним для людей з особливими потребами і має для них комфортні умови перебування. Моніторинг вебсайтів бібліотечних закладів показав, що дуже обмежена кількість бібліотечних закладів інформує людей з інвалідністю про рівень доступності своїх установ. Так, лише Національна історична бібліотека України розмістила на вебсайті інформацію про порядок супроводу людей з інвалідністю у бібліотечному закладі, умови для організації офлайн відвідування установи і послуги, що можна отримати в бібліотеці маломобільним групам населення.

З 2017 р. в Києві за сприяння департаменту культури КМДА реалізується проект підтримки міських бібліотек, невід'ємною складовою якого є формування в бібліотеках території безбар'єрності. В його рамках було створення бібліотечні хаби для проведення роботи з маломобільною особливою дитячою аудиторією «Оціум 51. Бібліотека на Русанівці», бібліотечний простір пристосований для інклюзивної роботи в Центральній районній бібліотеці Солом'янського району міста Києва, сучасний хаб бібліотеки імені Миколи Костомарова в Шевченківському районі, сучасний простір з елементами інклюзії ЦРБ ЦБС «Свічадо» Святошинського району тощо.

Архівні установи також мають суттєві проблеми із доступністю до своїх приміщень людей з різними видами інвалідності. Лише Державний архів Чернігівської області

розмістив на своєму вебсайті інформацію про облаштування архівної будівлі та прилеглої території для потреб інвалідів, наявності пандусів на вході і в середині будівлі, комфортних прорізів, ступінь доступності читального залу, розміщення тактильних табличок із шрифтом Брайля. Можливо, інші архівні установи також мають необхідні умови і зручності для осіб з особливими потребами, але віднайти таку інформацію на їх вебсайтах вкрай проблематично.

Для того щоб проблеми формування інклюзивного простору в архівах, бібліотеках і музейних закладах України вирішувались швидше і результативніше необхідно організувати відповідну підготовку персоналу: залучення його до тренінгів, обміну досвідом на відповідних науково-практичних форумах регіонального, республіканського та міжнародного значення.

Останніми роками популяризаторська робота держави, громадських об'єднань, міжнародних фондів з питань безбар'єрності в інститутах соціальної пам'яті помітно посилилась. Проблемаю впровадження інклюзивного доступу до історико-культурної спадщини опікуються Український культурний фонд, Кординаційно-ресурсний центр «Інклюзивна культура». Активно працюють на користь безбар'єрності для людей з інвалідністю різних нозологій українські громадські організації «Безбар'єрна Україна», «Відчуй», «Inclusive friendly», «Твій вимір», асоціації «Ми разом» та «Бачити серцем» та ін., однак їх діяльністю можливості співпраці на цій царині не обмежуються. House of Europe, фонди Посольства США, Британська Рада, програми транскордонної співпраці, Європейський культурний фонд та багато інших фондів і благодійних організацій зацікавлені в підтримці процесів безбар'єрності в Україні. До прикладу, починаючи з 2015 р. Харківська обласна фундація «Громадська альтернатива» популяризує інклюзію через щорічні просвітницькі фестивалі ІнклюзіОН, в ході яких намагаємося розкривати ціннісний та практичний зміст інклюзії, показувати наявні виклики,

знаходити успішні практики, створювати майданчики для обговорення (Зіненко & Ясеновська, 2020: 2).

21 грудня 2021 р. на порталі «Дія. Цифрова освіта» репрезентовано освітній курс «Безбар'єрна грамотність». Мета курсу полягає в ознайомленні всіх зацікавлених осіб з основними принципами безбар'єрності. Окремі соціокультурні установи на своїх вебсайтах надали інформацію про появу такого курсу, сформуvalи гіперпосилання і запропонували співробітникам пройти підвищення кваліфікації з питань безбар'єрності з отриманням сертифіката (Центральний державний архів Полтавської області).

В період з 2019 по 2022 рр. в Україні відбулись десятки наукових та навчально-організаційних заходів направлених на популяризацію концепції безбар'єрного доступу до історико-культурної спадщини, забезпечення рівного доступу людей з інвалідністю до інформаційних ресурсів суспільства.

Особливо багато подій було зорганізовано в сфері музейної інклюзії, що вимагає формування найбільш контактного середовища. Так, 28 січня 2019 р. відбулась потужна Всеукраїнська наукова конференція «Інклюзія в музеї: простір рівних можливостей», проведена в музеї історії Києва за підтримки Незалежної асоціації психологів України, Педагогічного музею України і кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки КНУ ім. Тараса Шевченка. В ході її роботи було зорганізовано робочу групу проєкту «Відкритий музей: сучасні культурні практики», проведено низку практичних семінарів.

9 березня 2019 р. в межах соціального освітнього проєкту «Педагогіка позитиву» у Педагогічному музеї України відбувся семінар «Доступний музей: інклюзія в музейному просторі». Предметом обговорення на ньому були сучасні підходи до організації проєктної роботи в музеї для людей з особливими потребами, соціальна комунікація з маломобільними групами населення.

16 травня 2019 р. музейна спільнота мала можливість набути досвіду з організації ігрової діяльності серед дітей з особливими потребами в музейному інклюзивному середовищі в процесі роботи науково-практичного семінару «Музей як простір гри: сучасні підходи та технології». 29 вересня 2020 р. в рамках проекту Національного музею Голодомору-геноциду «Доступний сайт-доступний музей» відбувся семінар «Доступність музейних просторів». Участь у семінарі взяло 77 учасників, що представляли різні музейні і бібліотечні заклади, мистецькі центри і громадські організації, що цікавляться проблемою безбар'єрності. В 2020-2021 рр. музеєм «Мистецький арсенал» було зорганізовано низку професійних заходів для музейних працівників об'єднаних єдиною назвою «Музейні рефлексії від Мистецького арсеналу». В грудні 2021 р. тематикою такої зустрічі став одмін досвідом практиками адаптації мистецтва до потреб людей з інвалідністю, організації для них безпечного музейного простору, формування інклюзивних освітніх програм в мистецьких музеях, налагодження партнерських зв'язків задля вирішення проблем безбар'єрності в музейному середовищі.

Проблема формування інклюзивного середовища в бібліотечних осередках України стала темою обговорення 22 березня 2021 р. на онлайн- конференції «Роль бібліотек у цифровій інклюзії», яку організували ВГО Українська бібліотечна асоціація, Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека та компанія «Хуавей Україна». В листопаді 2022 р. бібліотечні працівники були долучені до обговорення участі бібліотечних закладів у організації навчання і дозвілля дітей-інвалідів на онлайн-конференції «Бібліотека – інклюзивний простір для дозвілля». Її було проведено на базі Рівненської ОУНБ. В ході конференції бібліотечній спільноті було презентовано досвід реалізації в 2020 р. інклюзивного проекту в бібліотечних закладах Рівненщини «Бібліотека – інклюзивний простір для молоді». Ця ініціатива була спрямована на соціальну інтеграцію та розвиток активності дітей, молодих

людей з інвалідністю та їх однолітків шляхом формування інклюзивного середовища в публічній бібліотеці та проведення інклюзивних розвиваючих тренінгів та культурних заходів. Ідея інклюзії в проєкті була реалізована через соціальну взаємодію дітей, молоді з різних соціальних груп, їх спільну діяльність та творчу реалізацію в середовищі бібліотеки, як «третього місця» в житті громади.

Завдяки активному спілкуванню працівників соціокультурних установ, обміну регіональним досвідом організації роботи з особливою аудиторією було започатковано і втілено в життя десятки цікавих місцевих проєктів. До прикладу, впродовж 2021 р. тільки УКФ було підтримано і профінансовано 13 інклюзивних проєктів бібліотек і музеїв. Серед них: «Інклюзивний ART-HUB» (Харків), «Пізнай мене через творчість – інклюзивний креативний майданчик» (Херсон), «Доторкнись – Відчуй – Пізнай» (Збараж), «Творчість лікує. Цикл інклюзивних еко-арт-терапевтичних програм Центру ремесел «Дустан» (Вінницька область), «Тактильні копії шедеврів світового мистецтва та інші засоби доступності для музею Ханенків» (Київ) тощо. Нині за підтримки Українського культурного фонду і ряду громадських організацій в середовищі українських музеїв втілюється проєкт для людей із інтелектуальними порушеннями «Доступність музеїв для людей з інтелектуальними порушеннями». Він має привернути увагу до впровадження ідеї і практики простої мови у роботу українських музеїв, вкрай необхідної для людей з труднощами читання і розуміння текстів. Остаточна реалізація проєкту передбачає низку конференцій, практичних тренінгів, випуск посібника з підготовки текстів простою мовою.

Отже, поступово в середовищі українських бібліотек, музеїв, архівів, що здійснюють формування і популяризацію української історико-культурної спадщини відбувається формування колективів, що готові докласти власних зусиль до створення безбар'єрного середовища в інститутах соціальної

пам'яті. Поступово вони долучаються до напрацьованого досвіду інклюзивної діяльності в Україні та за рубежем, отримують досвід від реалізації інклюзивних проєктів, набувають нових компетентностей, стають провідниками ідей безбар'єрності.

Висновки. Таким чином, ідеї формування інклюзивного простору набувають все більшого поширення в середовищі українських інститутів соціальної пам'яті. На шляху до реалізації ідей безбар'єрності українським архівам, бібліотекам, музеям доводиться долати інерцію мислення власних співробітників, активно співпрацювати з різними громадськими інституціями і органами влади, вирішувати безліч творчих та суто господарських питань. Без сумніву, установи, що долучились до ідей створення безбар'єрного середовища, нині мають цікаві напрацювання, гідні популяризації як в масштабах окремого регіону, так і за його межами. Разом з тим, для кращого запровадження інклюзивних практик важливо добре знати їх споживачів, залучати людей з різними видами інвалідності до тестування і створення різних продуктів і сервісів. Окремої уваги заслуговує удосконалення інформування громади про наявні послуги та інклюзивні ініціативи кожного окремого закладу. Інструменти, які мають розповідати про роботу установи соціальної пам'яті як широкому загалу, так і особливим групам користувачів, мають відповідати основним принципам доступності, зрозумілості та логічного розташування вебконтенту та вебсервісу. Інформація для людей з особливими потребами на вебсайтах, сторінках в соціальних мережах, мобільних додатках має постійно оновлюватись, бути повною і розміщуватись на чільному місці.

Задля вивчення міжнародного досвіду запровадження інклюзивних ініціатив українським соціокультурним закладам варто налагодити співпрацю з дипломатичним представництвом різних країн та їх культурними центрами. Перспективним є залучення бізнесу до співпраці. Така робота швидше за все потребуватиме виділення окремих штатних

одиниць, перерозподілу обов'язків серед співробітників, зміни стратегічних планів установ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Закон України від 21 березня 1991 р. № 876-ХІІ. Поточна редакція від 06.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 25.12.2021).

2. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої). Закон України від 14 вересня 2006 р. № 137-V. Поточна редакція 08.06.2017р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text> (дата звернення 25.12.2021).

3. Про ратифікацію Конвенції права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї. Закон України від 16 грудня 2009 р. №1767-VI. Поточна редакція 30.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text> (дата звернення 25.12.2021).

4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 10.01.2022).

5. Про затвердження плану заходів на 2021 і 2022 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2021 р. № 883-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/883-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 10.01.2022).

6. Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. Указ Президента України від 3 грудня 2021 р. №533/2020 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809> (дата звернення 10.01.2022).

7. Базова інформація про незрячих. Офіційний вебсайт фундації 03:00. URL: <https://0300.com.ua/useful-info> (дата звернення 05.01.2022).

8. Боболович М. І. Бібліотека – інклюзивний простір для молоді. Мапа бібліотечного досвіду : огляд інновац. бібл. досвідів та впровадж. бібл. послуг / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка ; Рівнен. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. ; упоряд. Н. П. Волян ; ред. О. Л. Промська. Рівне : [б. в.], 2020. С. 6-8.

9. Гуменчук В. В. Сучасні бібліотеки України як інклюзивний простір: промоція читання та популяризація книги. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформалогія*. 2022. № 3. С.14-19.

10. Довідник безбар'єрності. URL: <https://bf.in.ua/> (дата звернення 05.01.2022).

11. Залярнюк О. В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи її вирішення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*: збірн. наук. праць. Одеса: 2015. Вип. 2. С.190-193.

12. Зіненко О., Ясеновська М. Демократія та права людини. Кращі практики інклюзії. Київ: Фонд імені Фрідріха Еберта, 2020. 32 с.

13. Інвалідність та суспільство: навч.-метод. посібн. / За заг.ред. Байда Н. Ю., Красюкова - Еннст О. В. Київ: 2012. 216 с.

14. Колупаєва А. А., Єфімова С. М. Вступ до інклюзивної освіти: навчальний курс. Київ. Науковий світ. 2010. 20 с.

15. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посібн. Вид. доп. та перероб. Київ: Вид. група «Апостол», 2011. 234 с.

16. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.0.1979 р. Ратифікована Верховною Радою України 06.10.1999. URL:[https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text) (дата звернення 10.01.2022).

17. Кравченко С., Шматько О. Бібліотека як відкритий простір для соціалізації користувачів з особливими потребами. URL: <https://oth.nlu.org.ua/> (дата звернення 05.01.2022).

18. Курченко Т. Є. Стан доступу та збереження історико-культурної спадщини на веб-сайтах обласних краєзнавчих музеїв. Соціально – етичні основи збереження цифрової історико-культурної спадщини: монографія/ Тюрменко І. (кер.авт.кол.), Рогожа М., Божук Л., Курченко Т., Халецька Л. Київ : Талком. 2017. 172 с.

19. Музей: менеджмент і освітня діяльність. / упор. Г. Аартс, З. Мазурик. Львів : Літопис, 2009. 224 с.

20. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод.посібник / за заг.ред. Колупасвої А. А. Київ: «А. С. К.», 2012. 308 с.

21. Офіційний вебсайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html>(дата звернення 05.01.2022).

22. Офіційний вебсайт Національного музею мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків URL: <https://www.khanenkomuseum.kiev.ua> (дата звернення 05.10.2021).

23. Паскал Ж. Культурно-освітня діяльність установ соціальної пам'яті в мережі Інтернет у сучасних умовах. Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: монографія / відп. ред. Тюрменко І.І. Київ: НАУ,2021. С.205-214.

24. Перхун Л. Впровадження інклюзивної освіти в українському освітньому просторі. Імплементация європейських стандартів в українські освітні дослідження : збірн. матеріалів II Міжнар. наук. конфер. Укр. асоціації дослідників освіти 15 червня 2018 р. / Укр. асоціація дослідників освіти, НАПН України ; редкол.: С. А. Щудло, О. Заболотна, О. Ковальчук. Київ, 2018. С. 116–120.

25. Попова О., Киричок С. Діти з особливими освітніми потребами : розвиток інклюзивної освіти в Україні. *Психолог*. 2018. № 13-14. С. 90–96.

26. Решетнік В. Українська автентика в арт-терапії. *Практичний психолог*. 2019. № 2. С. 21–26.

27. Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / під заг.ред. А. Г. Гудманяна, С. М. Ягодзінського. Київ : Талком, 2020. 260 с.

28. Тюрменко І., Халецька Л. Обласні бібліотеки України для дітей як соціокомунікаційні центри громад. Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти. аспекти: монографія / під заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.М. Ягодзінського. Київ : Талком. 2020. С. 108–127.

29. Тюрменко І., Рогожа М., Божук Л., Курченко Т., Халецька Л. Соціально-етичні основи збереження цифрової історико-культурної спадщини: монографія. Київ : Талком. 2017. 172 с.

30. Халецька Л. П. Культурний хаб як форма трансформації інформаційно-комунікаційного простору музеїв в Україні. Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної наукової конференції. 26-27 березня 2021 р., м. Дніпро. Частина I. / наук. ред. О.Ю. Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 2021.С. 299–301.

31. Шевців З. Основи інклюзивної педагогіки : підручник. Київ : ЦУЛ, 2017. 248 с.

REFERENCES

1. Pro osnovy sotsialnoi zakhyschenosti osib z invalidnistiu v Ukraini. Zakon Ukrainy vid 21 bereznia 1991 r. № 876-XII. Potochna redaktsiia vid 06.11.2022. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (data zvernennia 25.12.2021). [in Ukrainian].

2. Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi sotsialnoi khartii (perehlianutoi). Zakon Ukrainy vid 14 veresnia 2006 r. № 137-V. Potochna redaktsiia 08.06.2017r. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text> (data zvernennia 25.12.2021). [in Ukrainian].

3. Pro ratyfikatsiiu Konventsii prava osib z invalidnistiu i Fakultatyvnoho protokolu do nei. Zakon Ukrainy vid 16 hrudnia 2009 r. №1767-VI. Potochna redaktsiia 30.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text> (data zvernennia 25.12.2021).[in Ukrainian].

4. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku. Rozporiadzhenni Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 kvitnia 2021r. № 366-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (data zvernennia 10.01.2022).[in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2021 i 2022 roky z realizatsii Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 04 serpnia 2021 r. № 883-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/883-2021-%D1%80#Text> (data zvernennia 10.01.2022).[in Ukrainian].
6. Pro zabezpechennia stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 3 hrudnia 2021 r. №533/2020 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809> (data zvernennia 10.01.2022). [in Ukrainian].
7. Bazova informatsiia pro nezriachykh. Ofitsiyni vebсайт fundatsii 03:00. URL: <https://0300.com.ua/useful-info> (data zvernennia 05.01.2022).[in Ukrainian].
8. Bobolovych M. I. Biblioteka – inkliuzyvnyi prostir dlia molodi. Mapa bibliotechnoho dosvidu : ohliad innovats. bibl. dosvidiv ta vprovadzh. bibl. posluh / Rivnen. obl. univers. nauk. b-ka ; Rivnen. obl. vid-nia Ukr. bibl. asots. ; uporiad. N. P. Volian ; red. O. L. Promska. Rivne : [b. v.], 2020. S. 6-8. [in Ukrainian].
9. Humenchuk V. V. Suchasni biblioteki Ukrainy yak inkliuzyvnyi prostir: promotsiia chytannia ta populiaryzatsiia knyhy. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informalohiia. 2022. № 3. S.14-19. [in Ukrainian].
10. Muzei: menedzhment i osvittnia diialnist. Upor. H. Aarts, Z. Mazuryk. Lviv : Litopys, 2009. 224 s. [in Ukrainian].
11. Dovidnyk bezbariernosti. URL: <https://bf.in.ua/> (data zvernennia 05.01.2022). [in Ukrainian].
12. Zaiarniuk O. V. Inkliuzyvna osvita v Ukraini: problemy ta shliakhy yii vyrishennia. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu: zbirn. nauk. prats. Odesa: 2015. Vyp. 2. S.190-193.[in Ukrainian].

13. Zinenko O., Yasenovska M. Demokratsiia ta prava liudyny. Krashchi praktyky inkliuzii. Kyiv: Fond imeni Fridrikha Eberta, 2020. 32 s.[in Ukrainian].

14. Invalidnist ta suspilstvo: navch.-metod. posibn. / Za zah.red. Baida N. Yu., Kراسiukova - Ennst O.V. Kyiv: 2012. 216 s. [in Ukrainian].

15. Kolupaieva A. A., Yefimova S. M. Vstup do inkliuzyvnoi osvity: navchalnyi kurs. Kyiv. Naukovyi svit. 2010. 20 s. [in Ukrainian].

16. Kolupaieva A. A., Savchuk L. O. Dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia: nauk.-metod.posibn. Vyd. dop. ta pererob. Kyiv: Vyd. hrupa «Apostol», 2011. 234 s. [in Ukrainian].

17. Konventsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii shchodo zhinok vid 18.0.1979 r. Ratyfikovana Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 06.10.1999. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (data zvernennia 10.01.2022).[in Ukrainian].

18. Kravchenko S., Shmatko O. Biblioteka yak vidkrytyi prostir dlia sotsializatsii korystuvachiv z osoblyvymy potrebamy. URL: <https://oth.nlu.org.ua/> (data zvernennia 05.01.2022).[in Ukrainian].

19. Kurchenko T. Ye. Stan dostupu ta zberezhennia istoryko-kulturnoi spadshchyny na veb-saitakh oblasnykh kraieznavchykh muzeiv. Sotsialno - etychni osnovy zberezhennia tsyfrovoi istoryko-kulturnoi spadshchyny: monohrafiia/ Tiurmenko I. (ker.avt.kol.), Rohozha M., Bozhuk L., Kurchenko T., Khaletska L. Kyiv : Talkom. 2017. 172 s.[in Ukrainian].

20. Muzei: menezhment i osvitalia diialnist. / upor. H. Aarts, Z. Mazuryk. Lviv : Litopys, 2009. 224 s.[in Ukrainian].

21. 20. Osnovy inkliuzyvnoi osvity: navch.-metod.posibnyk / za zah.red. Kolupaievoi A. A. Kyiv: «A. S. K.», 2012. 308 s. [in Ukrainian].

22. Ofitsiinyi vebсайт Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html>. (data zvernennia 05.01.2022). [in Ukrainian].

23. Ofitsiyni vebsait Natsionalnoho muzeiu mystetstv imeni Bohdana i Varvary Khanenkiv URL: <https://www.khanenkomuseum.kiev.ua> (data zvernennia 05.10.2021). [in Ukrainian].

24. Paskal Zh. Kulturno-osvitnia diialnist ustanov sotsialnoi pam'iaty v merezhi Internet u suchasnykh umovakh. Istoryko-kulturna spadshchyna: zberezhennia, dostup, vykorystannia: monohrafiia / vidp. red. Tiurmenko I.I. Kyiv: NAU,2021. S.205-214. [in Ukrainian].

25. Perkhun L. Vprovadzhennia inkliuzyvnoi osvity v ukrainskomu osvitnomu prostori. Implementatsiia yevropeiskykh standartiv v ukrainski osvitni doslidzhennia : zbirn. materialiv II Mizhnar. nauk. konfer. Ukr. aspotsiatsii doslidnykiv osvity 15 chervnia 2018 r. / Ukr. asotsiatsiia doslidnykiv osvity, NAPN Ukrainy ; redkol.: S. A. Shchudlo, O. Zabolotna, O. Kovalchuk. Kyiv, 2018. S. 116–120.[in Ukrainian].

26. Popova O., Kyrychok S. Dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy : rozvytok inkliuzyvnoi osvity v Ukraini. Psykholoh. 2018. № 13-14. S.90–96.[in Ukrainian].

27. Reshetnik V. Ukrainska avtentyka v art-terapii. Praktychnyi psykholoh. 2019. № 2. S. 21–26.[in Ukrainian].

28. Sotsialni komunikatsii informatsiinoho suspilstva: teoretychni ta prykladni aspekty: monohrafiia / pid zah.red. A. H. Hudmaniana, S. M. Yahodzinskoho. Kyiv : Talkom, 2020. 260 s. [in Ukrainian].

29. Tiurmenko I., Khaletska L. Oblasni biblioteky Ukrainy dlia ditei yak sotsiokomunikatsiini tsentry hromad. Sotsialni komunikatsii informatsiinoho suspilstva: teoretychni ta prykladni aspekty. aspekty: monohrafiia / pid zah. red. A.H. Hudmaniana, S.M. Yahodzinskoho. Kyiv : Talkom. 2020. S. 108–127. [in Ukrainian].

30. Tiurmenko I., Rohozha M., Bozhuk L., Kurchenko T., Khaletska L. Sotsialno -etychni osnovy zberezhennia tsyfrovoi istoryko-kulturnoi spadshchyny: monohrafiia. Kyiv : Talkom. 2017. 172 s. [in Ukrainian].

31. Khaletska L. P. Kulturnyi khab yak forma transformatsii informatsiino-komunikatsiinoho prostoru muzeiv v Ukraini. Osvita i nauka u minlyvomu sviti: problemy ta perspektyvy rozvytku: materialy III Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii. 26-27 bereznia 2021 r., m. Dnipro. Chastyna I. / nauk. red. O.Iu. Vysotskyi. Dnipro: SPD «Okhotnik», 2021.S. 299–301. [in Ukrainian].

32. Shevtsiv Z. Osnovy inkliuzyvnoi pedahohiky : pidruchnyk. Kyiv : TsUL, 2017. 248 s. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена формуванню інклюзивного простору в інститутах соціальної пам'яті України, створенню рівних можливостей доступу до історико-культурної спадщини людям з особливими потребами та маломобільним групам населення. Зазначається, що на початку XXI ст. українське суспільство нарешті прийшло до розуміння цінності кожної людини, заговорило про безбар'єрність і інклюзивне середовище в освіті, культурі, державних структурах, містобудуванні тощо. Це свідоме прагнення України до європейських цінностей та демократії було закріплено в ряді законодавчих актів, загальнодержавних програмах та проектах. Автор підкреслює, що станом на 1 січня 2020 р. в Україні нараховувалось близько 2,7 млн. людей з різними видами інвалідності. Військова агресія росії щодо України і бойові дії привели до інвалідізації певної частини військовослужбовців та цивільного населення, що суттєво загострило проблему їх доступу до історико-культурної спадщини і культурного середовища сьогодні і в майбутньому.

З метою з'ясування стану формування в архівних, бібліотечних та музейних установах інклюзивного середовища автором статті було проаналізовано вебсайти 9 Центральних державних архівних установ і 24 архівів областей, 13 бібліотечних закладів національного та загальнодержавного значення, 24 обласних універсальних наукових бібліотек, 7 музейних установ національного значення

та 19 обласних краєзнавчих музеїв України. Було з'ясовано, що серед названих установ соціальної пам'яті архіви найкраще адаптували свої вебсайти до потреб людей з порушеннями зору, музейні заклади розмістили на своїх інформаційних ресурсах найбільшу кількість матеріалів для людей з інвалідністю і мають суттєві напрацювання щодо форм і методів роботи з інклюзивною аудиторією. Для бібліотечних закладів найбільш зручною платформою для організації роботи з особливою аудиторією є інклюзивні читальні зали та бібліотечні хаби. Автором було також досліджено проблеми фізичної доступності приміщень соціокультурних закладів для людей з інвалідністю та організацію науково-практичної підготовки співробітників бібліотек, музеїв та архівів до формування безбар'єрного середовища в установах.

Висвітлені в статті здобутки закладів соціальної пам'яті щодо формування просторів інклюзії, попри виявлені проблеми і недоліки, свідчать про поворот суспільства обличчям до проблем людей з інвалідністю, поширення ідей безбар'єрності серед працівників соціокультурних установ.

Ключові слова: інститут соціальної пам'яті, архів, музей, бібліотека, інклюзивний простір, безбар'єрність, люди з особливими потребами, мало мобільні групи населення.